

DĚTSKÉ MUZEUM

Edukační fenomén pro 21. století

Vladimír Jůva

GP3MP_HTGP Historie a teorie galerijní pedagogiky

Vyučující: Mgr. Alice Stuchlíková, Ph.D.

Vypracovala : Eliška Šarounová

podzim 2013

Dětské muzeum

Originální název: DĚTSKÉ MUZEUM: Edukační fenomén 21. století

Název anglicky: CHILDREN'S MUSEUM: Educational phenomenon for the 21st century

Autor: JŮVA VLADIMÍR

Vydání: 1.vyd. Brno, 270 s 2004

Nakladatel: PAIDO

Druh: ODBORNÁ KNIHA

ISBN: 80-7315-090-5

Obsah

1. Úvod

- 1.1 Cíl práce
- 1.2 Struktura práce
- 1.3 Metodologické aspekty práce

2. Vývoj muzea a jeho edukační dimenze

- 2.1 antické museion
- 2.2 Novověký návrat muzea
- 2.3 Edukační dimenze moderního muzea

3. Stolet dětských muzeí

- 3.1 Vznik a rozvoj dětských muzeí
 - 3.1.1 Vznik dětských muzeí v USA
 - 3.1.2 Rozvoj evropských dětských muzeí
 - 3.1.3 Dětská muzea v dalších zemích světa
- 3.2 Rozvoj asociací dětských muzeí
 - 3.2.1 Mezinárodní rada muzeí – ICOM
 - 3.2.2 Asociace dětských muzeí – ACM
 - 3.2.3 Evropská asociace dětských muzeí – HO! E
 - 3.2.4 Spolkový svaz německých dětských muzeí – BV KJM
 - 3.2.5 Význam asociací dětských muzeí
- 3.3 Česká muzea pro děti a mládež
 - 3.3.1 Rozvoj českých muzeí 19. a 20. století
 - 3.3.2 Soudobé aktivity českých muzeí pro děti a mládež
 - 3.3.3 Dětské muzeum v Brně

4. Sociální a teoretická východiska dětských muzeí

- 4.1 Kulturní edukace dětí a mládeže
 - 4.1.1 Změna postavení dítěte ve společnosti
 - 4.1.2 Sociální proměny a obsah kulturní edukace
 - 4.1.3 Právo dětí na vlastní kulturu
- 4.2 Muzejní pedagogika – vědecká báze dětských muzeí
 - 4.2.1 Vznik muzejní pedagogiky jako reflexe edukační funkce muzea
 - 4.2.2 Rozvoj muzejní pedagogiky ve druhé polovině 20. století
 - 4.2.3 Aktuální tendence muzejní pedagogiky
- 4.3 Dětská muzea a výzkumy
 - 4.3.1 Výzkumy v projektech dětských muzeí
 - 4.3.2 Výzkumy v dětských muzeích
 - 4.3.3 Význam výzkumu pro dětská muzea

5. Specifičnost edukační činnosti dětských muzeí

- 5.1 Didaktické aspekty dětského muzea
 - 5.1.1 Pojetí učení v dětském muzeu
 - 5.1.2 Formy a metody aktivit dětských muzeí

Obsah

- 5.1.3 Doprovodné materiály dětských muzeí
- 5.2 Dětské muzeum a další edukační instituce
 - 5.2.1 Dětské muzeum a škola
 - 5.2.2 Dětské muzeum a rodina
 - 5.2.3 Dětské muzeum a volný čas
- 5.3 sociální aspekty dětských muzeí
 - 5.3.1 Otevřenost dětských muzeí
 - 5.3.2 Dětská muzea a integrace
 - 5.3.3 Dětská muzea v komunitě
- 5.4 Pracovníci dětských muzeí
 - 5.4.1 Pracovní pole muzejních pedagogů v dětském muzeu
 - 5.4.2 Spektrum pracovníků dětských muzeí
 - 5.4.3 Vzdělání pracovníků dětských muzeí
- 5.5 Základní rysy a význam dětských muzeí
 - 5.5.1 Typy dětských muzeí
 - 5.5.2 Specifické rysy dětských muzeí
 - 5.5.3 Význam a trendy dětských muzeí

6. Závěr

7. Literatura

8. Rejstříky

- 8.1 Věcný rejstřík
- 8.2 Jmenný rejstřík

9. Přílohy

- 9.1 Charakteristiky vybraných dětských muzeí
 - 9.1.1 Dětské muzeum v Indianapolis
 - 9.1.2 Dětské muzeum Historického muzea ve Frankfurtu nad Mohanem
 - 9.1.3 Dětské muzeum Moravského zemského muzea v Brně
 - 9.1.4 Dětské muzeum Severského muzea ve Stockholmu
 - 9.1.5 Dětské muzeum v archeologickém areálu Kalriese
 - 9.1.6 Dětské muzeum Vídeň
- 9.2 Přehled nejznámějších světových dětských muzeí
- 9.3 Seznam asociací dětských muzeí
- 9.4 Světové konference dětských muzeí
- 9.5 České konference o muzeích pro děti a mládež
- 9.6 Výběr webových stránek dětských muzeí
- 9.7 Základní literatura o dětských muzeích
- 9.8 Česká muzea a galerie pro děti a mládež – Data z uskutečněného dotazníkového šetření
- 9.9 Dotazník výzkumu dětských muzeí

10. Summary

Úvod

„Dětské muzeum – „ inovativní hybrid mezi muzeem, školou a volnočasovou institucí“ – totiž navazuje a tvůrčím způsobem rozvíjí impulzy především pedagogického, psychologického a muzeologického odkazu mnoha tisíciletí.“ (str. 9)

Cíle práce

„Dětská muzea se od počátku setkávala s velkým ohlasem u široké veřejnosti i s podporou a kladnou odezvou u odborníků, zvláště pedagogů a psychologů. Proč tomu tak je? Jak dětská muzea vznikla? Jak se rozvíjela? Čím jsou přitažlivá pro dětské návštěvníky i pro jejich rodiče? v čem tkví jejich specifičnost? Jaké aktivity nabízejí svým návštěvníkům? Jaké jsou jejich aktuální vývojové trendy?“ (str. 9)

Vývoj muzea a jeho edukační dimenze

„Muzeum, jako jedno ze základních a typických kulturních institucí, prošlo společně s vývojem lidské kultury dlouhou genezí plnou zvrátů. Od svého vzniku až po současnost však plnilo a plní tři základní funkce - sbírání, udržování a vystavování sbírek. Tyto podstatné funkce však v různých etapách své existence odlišně naplňovalo a preferovalo.“ (str.19)

Mezinárodní rada muzeí (ICOM) definuje muzeum následovně: „ muzeum je stálá nevýdělečná instituce ve službách společnosti a jejího rozvoje, otevřená veřejnosti, která získává, uchovává, zkoumá, zprostředkuje a vystavuje hmotné doklady o člověku a jeho prostředí za účelem studia, vzdělání, výchovy a potěšení“ (str. 19)

„Soudobé chápání muzea spíše znamená, že se přibližuje a stále častěji otevírá širšímu přírodnímu a především sociálnímu prostředí a tím výrazně zvyšuje svoji přitažlivost pro své stávající a potenciální návštěvníky.“ (str. 20)

Vývoj muzea a jeho edukační dimenze

„Edukační dimenze muzea byla tradičně preferována v teorii i praxi severoamerických muzejních institucí, které mnohdy - na rozdíl od evropských přístupů – z této funkce odvozují bázové poslání muzea.“ (str. 20)

Podstatu a význam edukační funkce muzea, které můžeme charakterizovat jako „... institucionalizovanou formu vztahování se člověka ke skutečnosti, ke světu“ (1995, s. 7) výstižně vyjádřil oficiální představitel českého muzejnictví přelomu 20. a 21. stol. Jiří Žalman. Domnívá se, že pro edukaci není nic důležitějšího, než optimální orientace ve světě, porozumění jeho problémům a složitým vztahům. „Sbírky muzeí mají schopnost přispívat k pochopení celé řady vážných problémů současného světa a je tedy možné této jejich schopnosti využívat“. (str. 20)

Antický museion (str. 21)

Novověký návrat muzea (str. 24)

Edukační dimenze moderního muzea (str. 29)

Vznik a rozvoj dětských muzeí

V USA

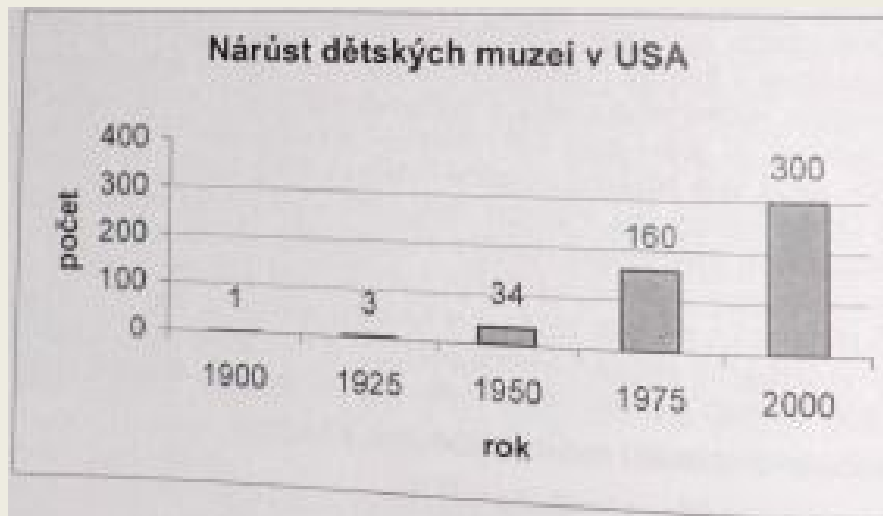
„Světově známou kolébkou dětských muzeí jsou Spojené státy americké. Dodnes představují nejen podstatný inspirační zdroj, ale v současnosti vedou co do jejich množství.“ (str. 33)

Nejstarší dětské muzeum na světě - z hlediska svého názvu a především svým pojetím – bylo zřízeno 1899 v New Yorku, a to **Brooklynské dětské muzeum** (str. 33)

Druhé nejstarší a nejznámější dětské muzeum bylo otevřeno v roce 1913 v **Bostonu** (str. 34)

Třetí nejstarší dětské muzeum vzniklo roku 1917 v **Detroitu** (str. 35)

Jako čtvrté na světě vzniklo muzeum v **Indianapolis**, které je i největší světové dětské muzeum (str. 36)

Graf č. 1: Nárůst počtu dětských muzeí v USA

Vznik a rozvoj dětských muzeí

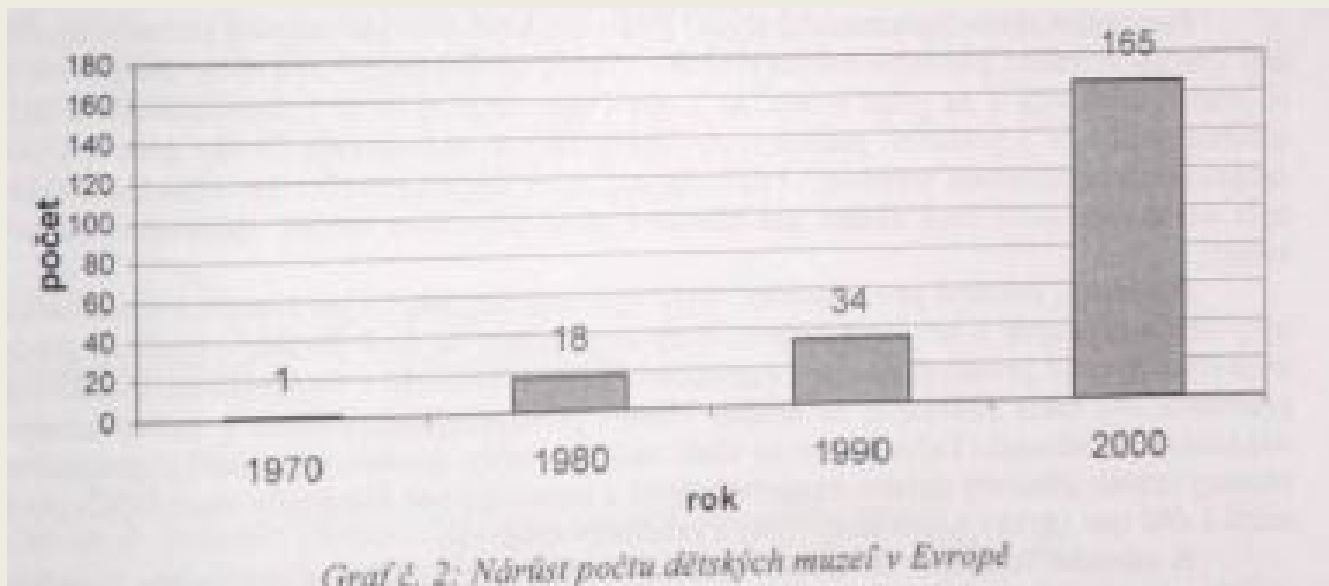
V Evropě

„Historie dětských muzeí v Evropě je na rozdíl od USA výrazně kratší. Začíná teprve v 70. letech minulého století v rámci aktivit tradičních muzeí ve významných evropských muzejních metropolích.“ (str. 39)

Evropský primát drží Německá spolková republika, kde vznikla první tři specifická muzea pro děti a mládež (Berlín – 1970, Frankfurt nad Mohanem – 1972 a Karlsruhe – 1975)

V roce 1975 zahájilo svoji činnost první **holandské** a první **francouzské** dětské muzeum

Postupně v dalších evropských zemích

Vznik a rozvoj dětských muzeí

Dětská muzea v dalších zemích světa (str.57)

Austrálie, Honduras, Izrael, Jižní Korea, Kanada, ...

Orientační počet dětských muzeí v roce 2001

<u>teritorium</u>	<u>počet dětských muzeí</u>
USA	300
Evropa	165
<u>Ostatní části světa</u>	<u>35</u>
Celkem	500

Rozvoj asociací dětských muzeí

„Pozornost dětem a mládeži v muzeích a galeriích ve světovém měřítku tradičně věnuje Mezinárodní rada muzeí – **ICOM**, mezinárodní profesní nevládní organizace“ (str. 62)

„Výbor pro výchovu a kulturní činnost – **CECA**, jako garant pro muzejně pedagogickou činnost a tedy i komise, které má k problematice muzeí pro děti a mládež nejbližší.“ (str. 63)

„První organizace reprezentující výhradně dětská muzea a muzea pro mládež vznikla v kolébce dětských muzeí v USA. V roce 1962 zde byla založena Asociace muzeí pro mládež - **AYM** (Změna názvu **ACM**)“ (str. 64)

„V roce 1994 vznikla další organizace dětských muzeí v Evropě – Hands on! Evropa – **HO!E**“ (str. 66)

„Celosvětová, evropská i národní asociace dětských muzeí, reprezentující nejen většinu muzeí pro děti a mládež ale současně i řadu muzejně pedagogických seskupení i individuálních členů, plní na počátku 21. století řadu významných funkcí:“ ORGANIZAČNÍ, INFORMAČNÍ A PUBLIKAČNÍ, KONCEPČNÍ, PODPŮRNOU, VÝZKUMNOU A EVALUAČNÍ (str. 72)

Česká muzea pro děti a mládež

„Dnes je muzeum v České republice oficiálně definováno jako zařízení, které „... získává, shromažďuje, trvale uchovává, eviduje a odborně zpracovává přírodniny nebo lidské výtvořy získávané, a poskytuje služby výchovné a vzdělávací pro studijní a vědecké účely.“ (str. 73)

Rozvoj českých muzeí 19. a 20. století (str. 74)

Soudobé aktivity českých muzeí pro děti a mládež (str. 79)

„Význam muzeí pro rozvoj vědy a vzdělávání je nezastupitelný. Prostřednictvím publikací, práce s veřejností, zpřístupňováním sbírek badatelům a dalšími formami poskytování poznatků získaných studiem sbírek, které se pak stávají součástí učebnic, literatury, dokumentárních i hraných filmů, informací na elektronických médiích atp., přispívají nepřímou, ale velmi významně, ke zprostředkování obrazu přírody a dějin společnosti i pro nejširší veřejnost, včetně té její části, která muzea pravidelně nenavštěvuje.“ (str. 79)

„V této kapitole přibližujeme jen vybrané oblasti související především s muzejně pedagogickými aspekty českého muzejnictví a s jeho zřetelnými tendencemi posilovat aktivity typické pro dětská muzea.“ (str. 82)

Dětské muzeum v Brně

„Brněnská muzea jsou současně známá dlouholetou a úspěšnou prezentační prací a systematickou péčí o své návštěvníky, to především v moravské galerii, Muzeu města Brna a v Domě umění města Brna. V muzejně pedagogických aktivitách brněnských muzeí zaměřených na děti a mládež převládala spolupráce s primárními a sekundárními stupni škol.“ (str. 86)

1992 otevřeno Dětské muzeum

Tým tvůrců Dětského muzea, čele i se současnou jeho vedoucí Zdenou Polákovou, se na počátku své činnosti musel zaměřovat především na následující úkoly:

- Rozvoj komunikace a postupné spolupráce s jednotlivými odděleními mateřského Moravského zemského muzea
- Hledání funkčního modelu dětského oddělení
- Ověřování optimálních forem a metod práce
- Vyhledávání sponzorů pro zprovoznění Dětského muzea
- Postupné získávání zájmu škol i stálé návštěvnické klientely
- Zabezpečení muzejně pedagogických aktivit nejen ve všedních dnech, ale i o víkendech a prázdninách (str. 87)

Česká muzea pro děti a mládež

Dětské muzeum v Brně

„Již v prvních letech existence brněnského Dětského muzea vykryštovaly podstatné rysy muzejně pedagogické práce“

Dětské muzeum je prostorem výhradně pro děti

Muzejní interiéry a výstavy jsou netradiční, umožňují dětem si vše zblízka prohlédnout a vyzkoušet a komplexně je aktivizují

Tradiční názornost muzea je rozšířena o vlastní dětské aktivity

Muzejně pedagogické programy jsou přiměřené, mají 3 až 4 mutace podle věku návštěvníků

Programy jsou vhodné i pro tělesně a zrakově postižené

Programy se pravidelně obměňují, čímž se zajišťuje stálý zájem škola a veřejnosti

Dětské muzeum spolupracuje s odborníky Moravského zemského muzea (str. 88)

„Spektrum aktivit Dětského muzea Moravského zemského muzea v Brně je široké a svým obsahem a kvalitou odpovídá odborným evropským kulturním institucím. Za svoji téměř čtrnáctiletou existenci si vytvořilo díky výběru atraktivních témat a především jejich nápaditým zpracováním stálý zájem široké veřejnosti i dalších edukačních institucí, získalo oprávněný respekt v rámci českého muzejnictví a jednoznačně prokázalo životnost této specifické kulturní instituce pro děti a mládež v českých podmínkách.“ (str. 90)

Kulturní edukace dětí a mládeže

Právo dětí na vlastní kulturu

„Samo pojetí dětské kultury v sobě implikuje dvě důležité dimenze“
Kultura pro děti a vlastní kulturu dětí (str. 98)

Kulturu pro děti tvoří především

Specifické instituce – vzdělávací, volnočasové, kulturní

Specifické produkty – potraviny, oblečení, hračky

Specifické umění – literární, hudební, výtvarné

Specifické akce – sportovní a umělecké (str. 99)

Druhou oblast dětské kultury tvoří vlastní kultura dětí

Jejich imanentní aktivity a produkty

Hra a umění

Aktivity ekonomické a vědecké

Právě dětské muzea výrazně přispívají ke vzniku a rozvoji svébytné dětské kultury v obou dimenzích. (str. 99)

Muzejní pedagogika – vědecká báze dětských muzeí

Muzejní pedagogika – „nově se rozvíjející pedagogická disciplína, zkoumající všechny aspekty využívání muzeí a v nich uchovávaných sbírek pro vzdělávací a výchovnou činnost...“

„Zvláštní zájem však tradičně směřuje na muzejně pedagogické problémy spjatí s nejmladšími muzejními návštěvníky“

„Dětské muzeum, jako specifická kulturní a edukační instituce pro děti, se tak logicky stále ocitá v centru jejího zájmu.“ (str. 101)

Vznik muzejní pedagogiky (str. 101)

Rozvoj muzejní pedagogiky ve druhé polovině 20. století (str. 104)

Muzejní pedagogika – vědecká báze dětských muzeí

Aktuální tendence muzejní pedagogiky

„Soudobá muzejní pedagogika (v širším kontextu kulturní pedagogiky i ve specifickém zaměření na zprostředkování umění v pedagogice galerijní) chápe podstatu edukační funkce muzea jako:

- pomoc v prohloubení muzejní edukace
 - pomoc při procesech lidského učení v muzeu nebo ve vazbě na tuto instituci
 - pomoc ve zkvalitnění muzejní komunikace
 - pomoc ve „stavbě mostů k porozumění kultury“
 - pomoc k rozvoji kvality života
 - pomoc dětem a mládeži v naplňování jejich legitimního práva na svébytnou dětskou kulturu
 - pomoc při řešení současných rostoucích vzdělávacích nároků informační společnosti
 - pomoc v tradiční kooperaci se školou
 - pomoc ve smysluplné náplni volného času
 - pomoc při realizaci muzejní činnosti
 - pomoc v integraci postižených a znevýhodněných jedinců do kulturního života
- a další...“ (str. 110)

Dětská muzea a výzkum

Výzkumy v projektech dětských muzeí

„V představách dětí by optimální dětské muzeum mělo být především „aktivním muzeem“, tzn. mělo by dětem umožňovat všechno si osahat (požadavek 39% respondentů) a něco samostatně dělat (38% respondentů). Dětem přiměřené prostředí (25% respondentů) i prohlídky (22%) by měly povzbuzovat k aktivní dětské hře.

47% dotázaných dětí by samo spontánně chtělo něco vystavovat, např. vlastní výrobky (kresby, ruční práce), hračky a panenky, vlastní sbírky (kameny, mince, známky, fotografie, autogramy ad.) a další předměty (knihy, hudební nástroje, počítačové programy)“ (str. 113)

Specifičnost edukační činnosti dětských muzeí

„Muzeum se za posledních dvě stě let stalo jedním z nejvýznamnějších kulturních zařízení, které se vedle své odborné činnosti soustavně podílí na vzdělávání širokého okruhu občanů, a to všech věkových kategorií“ (str. 121)

Formy a metody aktivit dětských muzeí

„Dětské muzeum představuje z pedagogického pohledu specifickou edukační instituci. Jeho bázovým komunikačním a edukačním prostředkem je na rozdíl od výuky ve škole výstav.

Posláním expozic a výstav je v každém muzeu přiblížit význam sbírkových fondů a především pak iniciovat **komunikaci mezi obsahem výstavy a návštěvníkem**“

Muzejní komunikace může probíhat:

1. V rámci kontaktu samotné výstavy s návštěvníkem,
2. Za podpory muzejního pedagoga (lektora, kurátora) ve výstavě,
3. Za využití dalších doprovodných muzejně didaktických materiálů

(str. 131)

Specifičnost edukační činnosti dětských muzeí

Doprovodné materiály dětských muzeí

Typ doprovodného materiálu	% muzeí v ČR	% muzeí v Rakousku
Krátký písemný průvodce	50,2 %	43,0 %
Písemné (grafické) listy k prohlídce	36,5 %	20,0 %
Zvukový průvodce	18,6 %	4,2 %
Jiné, např. kartičky s obrázky, skládačky	18,2 %	11,6 %
Písemný průvodce pro učitele a vedoucí	15,6 %	8,5 %
Pracovní listy (pro pozorování, výzkum)	12,2 %	9,3 %
Hry v muzeu	10,3 %	9,4 %
Dětský katalog	4,2 %	5,3 %

Tab. č. 5: Nabídka doprovodných materiálů v českých a rakouských muzeích
(Jůva, 2003, s. 37 an.; Rath, 1998, s. 141 an.)

Sociální aspekty dětských muzeí

„Za dobu své existence se z mnohých dětských muzeí stala významná kulturní, edukační a sociální centra soudobé, především městské společnosti“ (str. 153)

Otevřenost dětských muzeí

Typickým znakem moderních dětských muzeí je **otevřenost**

- Finanční dostupnost
- Časová dostupnost (pozdní odpolední hodiny)
- Anonymita
- Množství volby aktivit
- Participací na přípravě i realizaci výstav
- Snaha „jít za návštěvníkem“ (muzejní autobusy, putovní výstavy)

„Otevřenost dětských muzeí souvisí především se dvěma oblastmi. Jde jednak o evidentní aspekty týkající se výše vstupného, otevírací doby, dopravní obslužnosti ad. Druhá a mnohdy významnější skutečnost determinující otevřenost dětského muzea souvisí s jeho celkovým sociálním klimatem, pocitem svobodné tvůrčí činnosti, atraktivnosti, možnosti participace ap.“ (str. 154)

Sociální aspekty dětských muzeí

Dětská muzea a integrace

Cílem integrace v kulturní oblasti je vytváření takových podmínek, aby se jedinci se specifickými potřebami mohli zapojovat do všech kulturních nabídek analogicky jako jedinci bez postižení. Přestože se tento cíl dosud nedaří výrazněji naplňovat, setkáváme se s kulturních zařízeních u nás a zvláště v zahraničí s řadou pozitivních tendencí a příkladů.“ (str. 156)

„Uznávaným protagonistou muzejně pedagogických aktivit pro děti, mládež i dospělé se specifickými potřebami je již více než deset let brněnské Dětské muzeum Moravského zemského muzea. Prakticky od počátku své činnosti v roce 1992 se jeho tvůrci snažili, aby jednotlivé muzejně pedagogické programy byly vhodné i pro tělesně i zrakově postižené děti.“ (str. 157)

Základní rysy a význam dětských muzeí

Rysy	Tradiční muzeum	Dětské muzeum
Typ zařízení	odborně, vědecky a esteticky fundovaná osvětová kulturní instituce	interdisciplinární, kreativní a zážitkově orientovaná edukační, kulturní a stále častěji i sociální instituce
Postavení instituce	samostatné muzeum nebo součást většího muzea	samostatné muzeum, součást většího muzea, součást jiné kulturní instituce nebo mobilní zařízení
Priorita práce	sbírková činnost	výstavní činnost
Adresáti	především dospělí	především děti a mládež, ale i jejich rodiče ad.
Sociální atmosféra	akademická	živá, otevřená, radostná, přátelská, netypická pro muzeum (např. dovoluje dynamicky se pohybovat, experimentovat, hlasitě se bavit, ...)
Kontakt s exponáty	převládá pouze vizuální, dotýkat se exponátů je výslovně zakázáno (hands off)	vizuální, taktilní ad., dotýkat se exponátů je výslovně dovoleno (hands on)

Kontakt s exponáty	převládá pouze vizuální, dotýkat se exponátů je výslovně zakázáno (hands off)	vizuální, taktilní ad., dotýkat se exponátů je výslovně dovoleno (hands on)
Participace publika na činnostech muzea	sporadická	častá – snaha zapojit děti do všech aktivit muzea: „muzeum pro děti, od dětí a s dětmi“
Zapojení návštěvníků do výstavy	minimální	aktivní participace na dění ve výstavě formou tvůrčích dílen a dalších doprovodných programů, děti se stávají aktéry napínavých experimentů, bezprostředních her a příběhů plných fantazie
Orientace výstavy	na „objektivní“, vědecké, estetické cíle	na potřeby a zájmy dětí a mládeže
Impulz pro výstavy	objektivní, vědecký	potřeby dětí
Koncepce výstav	odborně vědecká	zprostředkující
Uspořádání výstav	převládá vitrinové	vitrinové uspořádání je spíše výjimkou
Obsahové zaměření výstav	specifická sbírková oblast (většinou oborová)	spíše komplexní oblast
Kooperace s edukačními institucemi	častá	stálá
Flexibilita	poměrně malá	výrazná

Srovnání vybraných rysů tradičního a dětského muzea (str. 191)

Charakteristiky vybraných dětských muzeí

Dětské muzeum v Indianapolis

Dětské muzeum v Indianapolis, největší dětské muzeum na světě, představuje „nevýdělečné zařízení pro obohacení života dětí, a je místem učení a konání a snaží se být jedním z živých článků v životě dětí tím, že podporuje jejich zvědavost a lásku k učení“

Instituci tvoří 10 velkých expozic zaměřených na fyziku a přírodní vědy, historii, cizí kultury a umění. Expozice jsou interaktivní, některé jsou umístěny ve volné přírodě.

„Dětské muzeum uskutečňuje stovky krátkodobých výstav i stálých expozic a každý rok nabízí dětskému publiku více než 4000 programů a dalších muzejně pedagogických aktivit, např. přednášky, dílny, animace, živá představení, výlety, aktivity pro rodiče a děti, programy pro dospělé, zvláštní zájmové kluby, trhy ad.“

(str. 225)